

14560. bbb. 1C

ERNST (Hans)

al-BADR al-'AINI (Mahmud ibn Ahmad)

الروض الزاهر في سيرة
الملك الظاهر ططر

al-Raud al-zāhir fi sirat al-Malik al-Zāhir "Tatar". [A treatise in praise of the Burji Mamlūk al-Zāhir Saif al-Dīn Tatar. Edited by Hans Ernst.] pp. xv, 51 ; pl. 1.

Dār Ihya' al-Kutub al-'Arabīyah: Cairo, 1962.

Gahmak Malik Sultan
Bedreddin Ayni

MASIM

ilim dah : 17m

26 AGUSTUS 1991

made: Gahmak Malik Sultan Bedreddin Ayni

A. Br. : c. , s.

B. L. : c. , s.

F. A. : c. , s.

M. L. : c. , s.

T. A. : c. 27, s. 333-334

Gahmak
al-ZĀHIR SAIF al-DĪN TĀTAR, called al-MALIK al-ZĀHIR Sultan of Egypt.
al-BADR al-'AINI (Mahmūd ibn Ahmad)

الروض الزاهر في سيرة
الملك الظاهر ططر

al-Raud al-zāhir fi sirat al-Malik al-Zāhir "Tatar". [A treatise in praise of the Burji Mamlūk al-Zāhir Saif al-Dīn Tatar. Edited by Hans Ernst.] pp. xv, 51 ; pl. 1.

Dar Ihya' al-Kutub al-'Arabīyah: Cairo, 1962.

20 EKIM 1993

8.

مصر: في مراد الدبباغ

DIA için
tarandı Ahmed Uğraç Cakmak Meliküç-2267
733

بلادنا فلسطين

الجزء الخامس - القسم الثاني

Türkiye İslam Ansiklopedisi
Kültür Bakanlığı
956.94
DEB.B
خليل الرحمن

في ديار الخليل

« وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا »
قرآن كريم

المزمع معد أول خلفاء الفاطميين بمصر . وبقيت إلى يوم تاريخه وكان لا يعني أحداً عن تنبيل الأرض ، أبطل الملك الأشرف برسباي ذلك وجعل بدله تقبيل الأيدي^(١) .
الملك الظاهر جقمق العلاني : ٨٤٢ - ٨٥٧ هـ : ١٤٣٩ - ١٤٥٣ م . من أعماله في الخليل : (أنعم على الوقفين بالقدس والخليل في زمن شمس الدين الحموي الناظر بمبلغ ألفي دينار وخمماية دينار ذهباً ومائة وعشرين قنطاراً من الرصاص يرسم العمارة . ثم في أيام أمين الدين عبد الرحمن الديري أنعم بمائة وعشرين غرارة من القمح القيمة عنها ثلاثة آلاف وستماية دينار . ولما توفي ابن الديري تجمد على الوقف ثمن غلال فأنعم بتوقيه الثمن وهو أربعة آلاف وسبعماية دينار . وكان في أيامه ناظر الحرمين الشريفين بالقدس الشريف والخليل عليه السلام القاضي غرس الدين خليل السخاوي^(٢) وهو الذي أقام نظام الحرمين الشريفين ورتب فيها الوظائف وكان المؤذنون قبل ذلك نوبتين فزادها نوبة ثالثة . وعمر الأوقاف ونماها وكان سماط سيدنا الخليل عليه السلام يعمل فيه في يوم الجمعة الأرز المقلقل ، والحب رمان والعدس في كل يوم وفي الأعياد تعمل الأطعمة الفاخرة . »

وصف صاحب الضوء اللامع (٣ - ٧٢) الملك الظاهر جقمق العلاني بقوله : (كان ملكاً عدلاً . دينياً كثير الصلاة والصوم والعبادة عفيفاً عن المسكرات والقاذورات . لا تفريط عنه في ذلك زلة ولا تحفظ له هفوة ، متشققاً بحيث لم ينس على سنن الملوك في كثير من ملبسه وهيئته وجلسه وحركاته وأفعاله . متواضعاً يقوم للفقهاء والصالحين إذا دخلوا عليه ويبالغ في تقريبتهم وعدم ارتفاعه بالجلوس بحضرتهم) .

الملك الأشرف إينال العلاني : ٨٥٧ - ٨٦٥ هـ : ١٤٥٣ - ١٤٦١ م قال صاحب الأنس الخليلي : (ولي نظر الحرمين الشريفين في السنة المذكورة (٨٥٧ هـ) الأمير عبد العزيز العراقي المشهور بابن المعلق ، فحصل للأوقاف وللمستحقين ما لم يحصل لهم قبل ذلك من العمارة ، وصرف المنال كئيباً غير قطع ولا محاصصة وأقام نظام المسجد الكريم الخليلي ، ومن حسنات الأشرف إينال المصحف الشريف الذي وضعه بالمسجد الأقصى . . . وكسا الأضرحة الشريفة وهي ضريح سيدنا الخليل عليه السلام وأولاده

وفي أيام برقوق أقيم خان يونس وحسب على نهر الشريعة^(١) ، وهو الذي أوقف قريتي « صميل الخليل » - من أعمال غزة - و « دير استبا » - من أعمال نابلس - على الحرم الأبراهيمي الشريف كما ذكرنا ذلك في أجزاء سابقة . فضلاً عما قام به من عمارات في البيت المقدس وحرمها الشريف وتحديد العمارة « السبي لوط » في سبي نعيم .

وبعد وفاة برقوق عام ٨٠١ هـ : ١٣٩٩ م تولى الأمر ولده فرج الذي أمر بتعليق الستائر الحريرية على الأضرحة الشريفة . مر ذكر فرج في أجزاء سابقة من هذا الكتاب .

(١) وفي عام ٨١٩ هـ أمر السلطان « شيخ »^(٢) الملك المؤيدان الخطباء إذا أرادوا الدعاء للسلطان عن المنبر يوم الجمعة ان ينزلوا درجة ثم يدعو للسلطان حتى لا يكون ذكر السلطان في الموضع الذي يذكر فيه اسم الله عز وجل واسم نبيه ﷺ تواضعاً لله تعالى ففعل الخطباء^(٣) .

وفي عام ٨٢٠ هـ . توجه السلطان « شيخ » من القدس إلى الخليل فزارها وتصدق فيها . ثم سار منها يريد غزة . ونزل في طريقه إليها في قرية السكرية^(٤) .

وفي عهد الملك الأشرف برسباي ٨٢٥ - ٨٤١ هـ : ١٤٣٢ - ١٤٣٨ م تولى نيابة القدس الشريف ونظارة الحرمين الشريفين - القدس والخليل - الأمير أركماس الجلباني وكان حاكماً معتبراً عمر الأوقاف ونماها وصرف المنال واشترى للموقف بما أرسده من المال جهات من القرى والمسقطات .

اشتهر عهده بدنانيه « الأشرفية » أجود أنواع الدنانير ، مرض الأشرف واختلط عقله قبل وفاته سنة ٨٤١ هـ : ١٤٣٨ م .

و « برسباي » هو الذي منع الناس كافة من تقبيل الأرض بين يديه فامتنعوا عن ذلك . وكانت هذه العادة - أعني تقبيل الأرض - جرت بالديار المصرية من أيام

(١) قوله عز وجل : « من آمن بالله ورسوله فأمنه عن نفسه الله صانعاً بغير حساب » (١٠٥) وكان ذلك سنة ٧٨٢ هـ .
(٢) تولى النسخة من عام ١٠٥٠ هـ إلى ١٠٦٠ هـ وكان من حاشيت السلطان برقوق وأمهه برغمة بنت الأحمدي بن أبي بكر أمير الدولة .
(٣) الجزء ١٠٥ من تاريخ الخليل .
(٤) نقل من تاريخ الخليل ١٠٥١ هـ .

(١) نقل من تاريخ الخليل ١٠٥١ هـ .
(٢) توفي بالقاهرة عام ١١٤٧ هـ . الأنس الخليلي ص ٣٢٤

أمير طبلخانة وخازنداراً ، ثم أصبح في عصر أحمد بن شيخ أمير مائة ومقدم ألف . وعندما ولي ظطر سلطنة الدولة المملوكية أقر حقمق في نيابة قلعة الجبل ، وظل في هذه الوظيفة الى سنة ٨٢٥ هـ ، عندما أصبح حاجب الحجاب بالديار المصرية ، وتولى حقمق هذه الوظيفة إلى أن جعله السلطان الملك الأشرف برسباي أمير آخور ، وأصبح من كبار رجال الدولة المملوكية . وبلغ من ثقة السلطان برسباي بالأمير حقمق أن رقاها الى وظيفة الأتابكية سنة ٨٣٩ هـ / ١٤٣٥ م .

وعندما مات الأشرف برسباي سنة ٨٤١ هـ / ١٤٣٧ م - بعد أن عهد بالسلطنة الى ولده الملك العزيز يوسف - أصبح الأتابك حقمق مدير المملكة . وسرعان ما إستفاد حقمق من الصراع الدائر بين الأمراء والمؤيديه والناصرية والظاهرية والسييفية والذين التجأوا إليه للوقوف معهم في وجه المماليك (الأجلاب الأشرفية) . وإستفحل أمر حقمق ، وعظم في النفوس ، وتزايدت حرمة ، وكثر أنصاره ، وانضم إليه معظم أكابر الامراء ضد الملك العزيز بن برسباي . واستمر أمر الأتابك حقمق يقوى ، ودولة الملك العزيز تضعف إلى أن قام حقمق بخلع الملك العزيز سنة ٨٤٢ هـ / ١٤٣٨ م . وببيع الخليفة العباسي والقضاة الأربعة حقمق بحجة أن السلطان الملك العزيز صغير ، وأنه لايد من سلطان ينظر في مصالح المسلمين وينفرد بالكلمة .

ورغم ما عرف به عهد السلطان حقمق من هدوء وسيادة الأمن إلا أن ثورتين قامتا ضده في أول حكمه ، تزعم الأولى قرقماش الشعباني أتابك العساكر في مصر ، والثانية نائب الشام . وأنتهت الثورتان بسجن الأتابك قرقماش وقتل النائب . وحدث أيضا أن عبث العبيد السود في منطقة الجزيرة سنة ٨٤٦ هـ / ١٤٤٢ م ، وأقاموا لهم سلطانا من بينهم ، ففضى عليهم حقمق ، وأبادهم وأمر ببيع جميع العبيد السود بالقاهرة .

وتعتبر محاولة حقمق لفتح جزيرة رودس من أهم حوادث عهده ، فقد كانت رودس مركزا هاما للصليبيين في شرق البحر المتوسط ، بعد أن إتخذها

الوزير جعفر بن الفرات في منصبه ليتألف قلوب المصريين غير أنه عمل على إضعاف هذا المنصب ، فلم يجعل له من وظيفة إلا الاسم فقط ، وحين قدم المعز لدين الله إلى مصر أعتذر جعفر عن البقاء في منصب الوزارة ، إلا أن الخليفة الفاطمي اشترط عليه أن يبقى في الديار المصرية ، حتى يتمكن من إستشارته في بعض الأمور . لكن ابن الفرات ساهم بعد إعتزله في مساعدة الدولة الفاطمية ، فتولى الوزارة في عهد العزيز بالله كما تولى الخراج في عهد العزيز سنة ٣٨٢ هـ ، وتوفى جعفر بن الفرات سنة ٣٩١ هـ ، بعد أن زوج إبنه أبا العباس الفضل بن الفرات بأبنة الوزير يعقوب بن كلس .

س . ك

حقمق

هو السلطان الملك الظاهر أبو سعيد حقمق ، تولى سلطنة دولة المماليك في مصر والشام بين سنتي ٨٤٢ - ٨٥٧ هـ / ١٤٥٣ م ووفد حقمق إلى مصر صغيرا ، جلبه الخوجا كزلك من بلاد الجركس في سلطنة الملك الظاهر بقوق الثانية ، وإشتراه العلاء على بن الأتابك إينال ، فلقب حقمق العلاءي ، ورباه أمير على ، وأديه ، ثم أرسله إلى الحجاز ، بصحبة والدته ، فأدى حقمق فريضة الحج ، وعاد في صحبتها إلى مصر . وبعد عودة حقمق من الحجاز تعرف عليه أخوه الأكبر جاركس القاسمي المصارع ، الذي كان وقتذاك من أعيان خاصكية الملك الظاهر بقوق . وطلب جاركس من بقوق أن يأخذ أخاه حقمق من سيده على بن اينال ، فحقق بقوق رغبته . وظل حقمق عند أخيه جاركس بطبقة الزمام مده ، ثم أعتقه الظاهر بقوق وجعله من خاصة أمراءه وشغل حقمق هذه الوظيفة إلى أن مات بقوق سنة ٨٠١ هـ / ١٣٩٩ م .

وفي عصر السلطان فرج بن بقوق أصبح حقمق ساقيا ، ثم نقل إلى إمرة عشرة ، غير أنه قبض عليه وسجن عندما ثار أخوه جاركس في وجه السلطان فرج بن بقوق . وأفرج عن حقمق بعد ذلك ، وترقى في الخدمة السلطانية فأصبح زمن السلطان المؤيد شيخ

MADE IN MALAYSIA
SUNGAI BOKER SOUVENIR

وی مملوکی چرکس بود که در کودکی اسیر شد و صاحبش او را به مصر آورد. امیر علی بن اینال، از رجال ممالیک او را خرید و به خدمت گرفت (ابن تغری بردی، المنهل، ...، ۲۷۵/۴؛ سخاوی، الضوء ...، ۷۷/۳). بنابر روایت مشهور، چققمق به واسطه برادر بزرگ‌ترش، معروف به چارکس (چرکس) مصارع (= گشتی‌گیر) - که در خدمت ملک ظاهر برقوق بود - به سلطان معرفی شد و چون ظاهر خواستار وی گردید، امیر علی بن اینال او را به ملک ظاهر برقوق بخشید (ابن تغری بردی، همان، ۲۷۵/۴، ۲۷۶؛ شوکانی، ۱۸۴/۱). چققمق در دستگاه برقوق چندان ترقی کرد که در زمره خاصگیان او درآمد (همانجاها)؛ اما در زمان ملک ناصر فرج، به سبب شورش و سرکشی برادرش چارکس، به او نیز بدگمان شدند و به زندان افتاد، اگرچه به شفاعت پدر ابن تغری بردی آزاد شد (ابن تغری بردی، همان، ۲۷۷-۲۷۶/۴، النجوم ...، ۲۶۰/۱۵). چققمق همچنان مراحل ترقی را پیمود تا در زمان ملک اشرف برسبای به حاجبی و میرآخواری و ولایت حلب رسید (همو، المنهل، ۲۷۷/۴ - ۲۷۸؛ ابن صیرفی، ۱۷/۳، ۱۹؛ سخاوی، الذیل ...، ۵۹۴) و در ۸۳۹ ق/ ۱۴۳۵ م برسبای او را به اتابکی عساکر منصوب کرد (ابن صیرفی، ۳۳۲/۳؛ ابن تغری بردی، النجوم، ۶۵/۱۵؛ سخاوی، همانجا؛ ابن ایاس، ۱۵۴/۲).

پس از مرگ برسبای (۱۳ ذیحجه ۸۴۱ ق/ ۷ ژوئن ۱۴۳۸ م) و جانشینی فرزند نوجوانش ملک عزیز یوسف، چققمق بنابر وصیت برسبای، همچنان بر منصب پیشین بود (مقریزی، ۳۵۸/۷؛ ابن تغری بردی، همان، ۱۰۳/۱۵؛ سخاوی، همان، ۶۰۸؛ ابن ایاس، ۱۸۸/۲).

مرگ برسبای و ناتوانی ملک عزیز یوسف، امور را پریشان کرد و میان سران ممالیک و بزرگان دولت اختلاف پدید آمد (نک: ابن صیرفی، ۴۲۰/۳، ۴۳۸؛ مقریزی، ۳۸۱-۲۷۵/۷؛ ابن تغری بردی، المنهل، ۲۸۳-۲۷۹/۴، النجوم، ۱۰۵/۱۵، ۲۳۷-۲۵۰). سرانجام به تمهید امیر قرقماس - از رجال طرف دار چققمق - خلیفه عباسی معتضد بالله و قاضیان مذاهب چهارگانه و شماری دیگر از بزرگان در محضر چققمق گرد آمدند (۱۹ ربیع‌الاول ۸۴۲ ق/ ۹ سپتامبر ۱۴۳۸ م) و پس از بحث پیرامون پریشانی اوضاع و نوجوانی و ناتوانی ملک عزیز، وی را از سلطنت خلع، و همگی با چققمق به عنوان سلطنت بیعت کردند (مقریزی، ۳۸۲/۷؛ ابن تغری - بردی، المنهل، ۲۸۳/۴؛ ابن شاهین، ۵۳/۵). چققمق لقب الظاهر ابوسعید را برای خویش برگزید (همانجا).

ملک ظاهر چققمق در سال نخست سلطنت، با شورش هوادار پیشین خود، امیر قرقماس، اتابک عساکر، روبه‌رو شد (نک: ابن تغری بردی، النجوم، ۲۶۴/۱۵-۲۷۷). اما توانست شورش قرقماس را سرکوب و او را دستگیر کند. قرقماس به اسکندریه فرستاده شد و در آنجا به فرمان چققمق و فتوای قاضی مالکی، وی را

تجزیه‌های موجود اصول یا بسیار مفصل‌اند و یا بسیار خلاصه، و هدف او از نوشتن این رساله فراهم آوردن نسخه‌ای مختصر است که اختصار آن موجب دگرگونی مفاهیم نشود (ص ۱۸). تنها نسخه شناخته‌شده از این رساله که به صورت عکسی چاپ شده، در کتابخانه سریزدی یزد موجود است (دانش‌پژوه، ۴/۱۸۱).

۴. فی قوی الکواکب و ضعفها، رساله بسیار کوچکی در تعریف مقدمات احکام نجوم که چغمنی در آن برخی مفاهیم اولیه مانند «شرف»، «سعد»، «نحس» و «هبوط» کواکب را تعریف کرده است (نک: تلخیص، ۲۴۹-۲۵۳).

۵. صور الحساب التسع، رساله‌ای کوتاه در حساب اعداد ده‌گانی. در این کتاب چغمنی پس از بیان مراتب اعداد، انجام عملیات مختلف نظیر جمع، تفریق، ضرب، تقسیم، جذرگیری و جز آن را با استفاده از این اعداد آورده است (نک: سراسر کتاب).

۶. الموجز فی الحساب، که تنها دو صفحه از این رساله (با موضوع ضرب و تقسیم و ابتدای جذر) در پایان نسخه سریزدی تلخیص باقی مانده است.

بروکلان افزون بر اینها، شرح طرق الحساب فی مسائل النواصیا و القوامی فی الحساب را نیز به چغمنی نسبت داده است (GAL, S, I/865). سموئل نیز کتابی با عنوان القوامی فی الحساب الهندی داشته که بخشی از آن باقی مانده است (راشد، 98)، و احتمالاً بروکلان، یا مأخذ او، به غلط این اثر را به چغمنی نسبت داده است.

مأخذ: ابن اثیر، الکامل؛ ابوترابی همدانی، آرش، «ترجمه کهن المخلص فی الهیة چغمنی»، نامه معانی، تهران، ۱۳۸۳ ش؛ بغدادی، هدیه؛ چغمنی، محمود، تلخیص کتاب اولیوس، چ تصویری، به کوشش صادق حسینی اشکوری، قم، ۱۳۸۴ ش؛ همو، صور الحساب التسع، نسخه خطی شم ۶۹۱۱ دانشگاه تهران؛ همو، قانونچه، شرح حسن بن محمد بن علی استرابادی، قم، ۱۳۳۷ ش؛ همان، ترجمه محمدتقی میر شیراز، ۱۳۵۰ ش؛ همو، المخلص فی الهیة، نسخه خطی شم ۲۸۴۸ کتابخانه مجلس شورای اسلامی؛ همان، شرح قاضی زاده رومی، نسخه خطی شم ۱۳۳۲ کتابخانه مرکز؛ حاجی خلیفه، کشف؛ دانش‌پژوه، محمدتقی و ایرج افشار، «فهرست کتابخانه‌های شهرستانها»، نسخه‌های خطی، نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ۱۳۴۴ ش؛ زرکلی، اعلام؛ شاه‌ارزانی، محمداکبر، مفرح القلوب، لکهنو، نولکشور؛ قاضی زاده رومی، شرح بر المخلص (نک: هم، چغمنی)؛ مدرس، محمدعلی، ریحانة الادب، تهران، ۱۳۶۹ ش؛ میر، محمدتقی، مقدمه بر قانونچه (نک: هم، چغمنی)؛ نیز:

GAL, S; Pertsch; Rashed, R., Entre Arithmétique et Algèbre, Paris, 1984; Rudolf, G. and A. Hochheim, «Die Astronomie des Mahmud ibn Muhammad ibn 'Omar al-Gagminî», ZDMG, 1893, vol. XLVII; Suter, H., «Zur Frage über die Lebenszeit des Verfassers des Mulahhas fi'l-hei'a, Mahmud b. Muḥ. b. 'Omar al-Gagminî», ZDMG, 1899, vol. LIII.
حنیف قلندری

چققمق بن عبدالله، ابوسعید (د ۳ صفر ۸۵۷ ق/ ۱۳ فوریه ۱۴۵۳ م)، ملک ظاهر، دهمین پادشاه سلسله ممالیک چرکسی در مصر، شام و حجاز.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
2 8 Aralık 2014

030733 ÇAKMAK, el-Melikü'z-Zâhir
ABDULLAH MESUT AĞIR, *Memlûk Sultanı el-
Melik ez-Zâhir Seyf ed-Dîn Çakmak dönemi
(1438-1453)*, Ege Üniversitesi, Doktora, 2010

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد سوم، تهران، ۱۳۸۰

امیر تیمور

۲۵۲

امیر چقماق همراه با کسان و اموال خود از وی جدا شد و به شاهرخ فرزند تیمور پیوست. به روایت دیگر الناصر فرج به تیمور پیام فرستاد که آماده تسلیم است، اما شب هنگام روی به گریز نهاد، ولی امیر چقماق از همراهی با او سر باز زد و به تیموریان پناه جست (شرف‌الدین، ۷۸۳-۷۸۴؛ میرخواند، ۳۷۲/۶). شرف‌الدین علی یزدی از واقعه دیگری یاد کرده حاکی از آنکه امیر چقماق در زمره لشکر تیمور با دشمنان می‌جنگیده است (ص ۸۳۸). دسته دیگری از محققان بر این نظرند که امیر چقماق از شام غازان [= شنب غازان]، محلی در تبریز برخاسته است (افشار، یادگارهای...، ۱۶۱/۲)، اما این انتساب با توجه به وقایعی که شرح آن گذشت، درست نمی‌نماید.

از پدر و نیاکان امیر چقماق اطلاعی در دست نیست، جز آنکه در وقفنامه موقوفات او از پدرش با عنوان «امیر اعظم» یاد شده است (نک: دانش‌پژوه، ۱۰۸-۱۰۹). از احوال و کارهای خود او هم پیش از استقرار در یزد اطلاعات مبسوطی، مگر پاره‌ای جزئیات، در مآخذ نیامده است. بر اساس این اخبار او پس از آنکه به خدمت تیموریان پیوست، در چند جنگ تیمور را همراهی کرد و به هنگام وفات تیمور، فرزندش امیر محمد برای استقبال از شاهزاده محمدسلطان به قم آمد (کاتب، ۲۴۵). در ۸۱۷ ق/۱۴۱۴ م به همراه بایزید برلاس از سوی شاهرخ مأموریت ابرقویافت (فصیح، ۲۱۸/۳). چند سال بعد، یعنی در ۸۲۳ ق/۱۴۲۰ م امیر چقماق با لشکریانی که از یزد گرد آورده بود، در حوالی ری نزدیک ورامین به اردوی شاهرخ پیوست (حافظ ابرو، ۷۲۰/۲؛ کاتب، ۲۴۳). سال بعد که شاهرخ در سلطانه اردو زده بود، به امیر چقماق و همراهانش اجازه بازگشت به یزد داد (فصیح، ۲۴۹/۳)، اما دسته دیگری از مورخان وقوع این حادثه و پیوستن امیر و لشکرش به شاهرخ را از جمله وقایع سال ۸۳۲ ق دانسته، و ضبط کرده‌اند (میرخواند، ۶۵۱/۶؛ خواندمیر، حبیب‌السیر، ۶۱۸/۳؛ قس: روملو، ۱۱۳، که آن را جزو حوادث سال ۸۲۲ ق ضبط کرده است).

از قرائن برمی‌آید که شاهرخ در نخستین سالهای پادشاهی خود، امیر چقماق را به حکمرانی یزد فرستاده است (مستوفی، ۷۴۰/۳-۷۴۱؛ کاتب، ۲۴۶). گرچه به طور دقیق نمی‌توان سالهای اول حکومت او بر یزد را تعیین کرد، اما می‌دانیم که او دو بار حکومت یزد یافت. چنین می‌نماید که بار اول از حوالی ۸۲۳ ق بدین منصب گمارده شد و در ۸۲۵ ق هم در آن منصب بود؛ چنانکه جعفری مورخ و نویسنده تاریخ یزد اتمام بنای کاروانسرای را در ۸۲۵ ق به دست وی ذکر کرده است (ص ۶۴).

از حوادث دیگر این دوره حضور امیر چقماق در نبرد میان شاهرخ و ترکمانان در ۸۲۳ ق بود. او در این جنگ در میمنه سپاه تیموری قرار داشت (روملو، ۱۲۷). در ۸۳۱ ق نیز عده‌ای از سرداران شاهرخ از جمله امیر چقماق به فرمان او به نبرد با جهانشاه قراقویونلو پرداختند (همو، ۱۹۴-۱۹۵). او در ۸۳۳ ق با اتمام غائله به همراه شاهرخ از ارس گذشت و سپس به سلطانه باز آمد و از آنجا رهسپار یزد شد (میرخواند، ۶۹۹/۶-۷۰۰؛ خواندمیر، همان، ۶۲۰/۳). در غیاب امیر چقماق، امیر

۱۳۹/۱، ۲۲، ترانه ۶۰، نیز ۹۴/۲-۹۵، ترانه ۱۳۶، ۱۴۲/۱، ترانه ۷۳، نیز ۶۰/۲-۶۱، ترانه ۸۳).

فصل دوم تفسیر اشعار امیر پازواری است که در واقع در این جلد نیامده است و صفحات ۲۷۶ تا ۴۸۴ در دیوان نیست و بخش سوم از صفحه ۴۸۵ آغاز می‌شود. فصل سوم دیوان شامل چند بخش کوچک‌تر است: در بخش اول ۲۶ شعر منسوب به امیر با ترجمه فارسی آن آمده که دارن آنها را از فهرست بروگش استخراج کرده است؛ بخش دوم ۴۳ شعر با ترجمه فارسی است که توسط محمدصادق نامی در بارفروش جمع آوری شده است؛ بخش سوم ترجمه فارسی آن دسته از اشعار امیر است که پیش‌تر بنا بر گزارش گوسف در جلد اول به چاپ رسیده بود؛ بخش چهارم هزلیات سایر شعراست که میرزا محمد شفیع آنها را از اشعار امیر جدا کرده است؛ بخش پنجم که در ذیل کتاب آمده، ۵۰ شعر منسوب به امیر پازواری است که ۱۵ ترانه آن برگرفته از فهرست بروگش و ۳۵ ترانه دیگر بر اساس گزارش دیتل استاد دانشگاه پترزبورگ است (دارن، II/4).

اشعاری که در هر دو مجلد جمع آوری شده، با سروده‌های دیگر شعرای طبری گوی با لهجه‌های مختلف و واژه‌های متأخر و نیز اشعاری که امیری خوانان سروده‌اند، در آمیخته است (نک: کیا، ۲۰؛ هومند، ۱۰-۹؛ سعیدی، ۷۰).

مآخذ: آملی، اولیاءالله، تاریخ رویان، به کوشش منوچهر ستوده، تهران، ۱۳۴۸؛ ابن اسفندیار، محمدحسن، تاریخ طبرستان، به کوشش عباس اقبال، تهران، ۱۳۶۶؛ بصری، طلعت، «امیر پازواری»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آذربایجان، تبریز، ۱۳۵۵، س ۲۸، شم ۱۱۷؛ ستوده، منوچهر، از آستانرا تا استرآباد، تهران، ۱۳۶۶؛ همو، مقدمه بر کنزالاسرار مازندرانی (هم)؛ سعیدی کیاسری، هادی، «شیخ العجم امیر پازواری»، مجله شعر، تهران، ۱۳۷۲، س ۱، شم ۱؛ شایان، عباس، مازندران، تهران، ۱۳۶۴؛ عنصرالمعالی، کیکاووس، قایوس‌نامه، به کوشش رضاقلی هدایت، تهران، ۱۳۸۵؛ کنزالاسرار مازندرانی، به کوشش برنهارد دارن و میرزا محمدشفیع مازندرانی، ج ۱، تهران، ۱۳۳۷، ج ۲، بابل، ۱۳۴۹؛ کیا، صادق، واژه‌نامه طبری، تهران، ۱۳۶۴؛ مشیری، لطف‌الله، «آهنگ امیری مازندرانی»، مجله موسیقی، تهران، ۱۳۳۶، شم ۱۷؛ مرعشی، ظهرالدین، تاریخ طبرستان و رویان و مازندران، به کوشش برنهارد دارن، تهران، ۱۳۶۳؛ هدایت، رضاقلی، ریاض العارفین، تهران، ۱۳۱۶؛ هومند، نصرالله، پژوهشی در زبان تبری، آمل، ۱۳۶۹؛ نیز:

Dorn, B., introd. *Kanz-ol-Asrār* (vide: PB).

جوادی‌نستانی

امیر تیمور، نک: تیمور گورکانی.
امیر الجیوش بدر الجمالی، نک: بدر الجمالی.

✓ امیر چقماق، جلال‌الدین شامی، مشهور به امیر چقماق (د ح ۸۴۰ ق/۱۴۳۶ م)، از امیران دوره تیموری و فرمانروای نامدار یزد. وی اصلاً از عربهای شام و از جمله امیران و سرداران مشهور الناصر ناصرالدین فرج، سلطان مملوک مصر و شام بود. پس از نبردی که میان امیر تیمور و الناصر فرج روی داد و به شکست سلطان مملوک انجامید،